

نگاهی به ادواری از جشنواره فیلم فجر که تحت تأثیر ناآرامی‌ها و اعتراضات قرار گرفت

قصه‌های سیاسی فجر

چهل و یکمین جشنواره بین‌المللی فیلم فجر را که بهمن سال جاری برگزار شد، می‌توان عجیب‌ترین و سخت‌ترین دوره تاریخ این رویداد دانست؛ دوره‌ای که در آن شرکت کردن یا نکردن هنرمندان در جشنواره، به شدت بدترین شکل ممکن به عملی سیاسی تبدیل شد و حواشی بسیاری ساخت. به بهانه پایان این رویداد، نگاهی داریم به دوره‌هایی از جشنواره فیلم فجر که به نحوی ابعاد سیاسی یافتند.

مصطفی قاسمیان*

که به نوعی برای اولین بار وارد عرصه کنشگری سیاسی شدند و این امر برایشان مهم بود، در متن بعضی از حواشی قرار داشتند. در این دوره نشست‌های رسانه‌ای بعضی فیلم‌ها برگزار نشد، شماری از سینماگران خارجی نسبت به جشنواره فیلم فجر واکنش نشان دادند و بعضی سینماگران داوری در جشنواره را نپذیرفتند. با این حال نمایش فیلم «به رنگ ارغوان» در این دوره از جشنواره فیلم فجر، آن هم پس از ۵ سال توقیف، کمی از آتش انتقادات و مخالف‌خوانی‌ها کم کرد.

اعتراض به ۸۸ بازیگر سینما

وقایع سال ۸۸ و ادامه آن در سال ۸۹ که متأثر از حواشی دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری بود و در عرصه فرهنگ نیز تحولات و جنجال‌های زیادی را به وجود آورد، با تولید محصولاتی نیمه‌سیاسی یا تمام‌سیاسی در ۲-۳ سال بعد برای نمایش آن‌ها در چند دوره جشنواره فیلم فجر تداوم یافت. از جمله این آثار می‌توان به «خراجی‌ها ۳» ساخته مسعود ده‌نمکی، «پایان‌نامه» به کارگردانی حامد کلاهداری، «خیابان‌های آرام» اثر کمال تبریزی و «گزارش یک جشن» اثر ابراهیم حاتمی‌کیا در جشنواره بیست و نهم فیلم فجر، «پل چوبی» اثر مهدی کرم‌پور در جشنواره سی‌ام فیلم فجر و «عصبانی نیستم» ساخته رضا درمیشیان در جشنواره سی و دوم فیلم فجر از جمله این آثار به شمار می‌آید. دو فیلم «قلاده‌های طلا» ساخته ابوالقاسم طالبی و «آشغال‌های دوست‌داشتنی» اثر محسن امیریوسفی نیز در همان سال‌ها ساخته شدند، اما با وجود درخواست حضور در جشنواره فیلم فجر، به دلایل متفاوتی در این رویداد به نمایش درنیامدند. نکته مهم آن است که در این دوره نیز با وجود فاصله زیاد میان دولت و حاکمیت با هنرمندان، اما جشنواره از سوی سینماگران تحریم نشد. در واقع هنرمندان اعتراض سیاسی خود را در این دوره نیز به زبان سینما انجام دادند که تا حد زیادی دیده شد.

تغییرات اجتماعی دهه ۹۰

پس از وقایع مربوط به انتخابات ریاست جمهوری ۸۸ و مسائل مربوط به آن در چند دوره بعد، اعتراضات سیاسی - سینمایی در جشنواره فیلم فجر کمابیش پررنگ نبود، تا سال‌های پایانی دهه ۹۰. نکته مهم آن است که در این دوره حدوداً ۱۰ ساله، تغییرات اجتماعی و سیاسی گسترده‌ای در کشور به وقوع پیوست که از جمله آن می‌توان به کاهش مرجعیت رسانه‌های داخلی علی‌الخصوص مرجعیت رسانه‌های رسانه ملی اشاره کرد. در این دوره، هم‌زمان با افزایش ضریب نفوذ شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های مرجع آن، اقبال جشنواره‌های سینمایی بین‌المللی به سینماگران ایرانی افزایش یافت و تأثیر آن‌ها نیز در سطح سینمای ایران بالا رفت. هم‌زمان بعضی ناکارآمدی‌های داخلی و همچنین سرخوردگی هنرمندان بابت حمایت از رییس‌جمهور وقت و عملکرد ضعیف وی، فاصله‌ها میان هنرمندان و حاکمیت را افزایش داد، اما در نهایت تا پیش از سال ۹۸، جشنواره فیلم فجر تحت تأثیر

شروع فجر انقلاب

با وقوع انقلاب اسلامی در ایران و پس از تعطیلی رویدادهای سینمایی حکومت شاهنشاهی پهلوی، نیاز به وجود یک جشنواره سینمایی عمومی در ایران حس شد و بالاخره ۴ سال پس از وقوع انقلاب، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سالگرد وقوع این رویداد را به عنوان زمان برگزاری این جشنواره انتخاب کرد و نام آن نیز از دهه فجر انقلاب اسلامی گرفت تا در بهمن ۱۳۶۱ برای نخستین بار «جشنواره فیلم فجر» متولد شود. رویدادی که چنین خاستگاهی داشته باشد، بدیهی است که لااقل تا سال‌ها با حال و هوایی نزدیک به این خاستگاه برگزار شود. همین اتفاق هم افتاد و جشنواره فیلم فجر در دوره‌های اول یا در سال‌های مذهبی، انقلابی و سیاسی شروع شد. اتفاقاتی مثل غلبه محتوای ضد رژیم پهلوی، حضور پررنگ فیلم‌های انقلابی و جنگی و تقدیم بسیاری از جوایز و هدایا به شهدا و... نشان می‌دهد جشنواره فیلم فجر در دهه ۶۰ و... حال و هوایی انقلابی داشت. نکته جالب آن که در این دهه با وجود جریان داشتن جنگ تحمیلی و عملیات‌های تروریستی گروهک‌ها علیه مردم و شخصیت‌های نظام، جشنواره فیلم فجر همواره با قوت برگزار و هیچ‌گاه تعطیل نشد.

نامه جنجالی دوره پانزدهم

با پایان جنگ و آغاز سازندگی، جشنواره فیلم فجر هم مانند اغلب پدیده‌های فرهنگی دچار تغییراتی شد. اگرچه دیگر آن محتوای انقلابی و مذهبی بر فیلم‌های این رویداد غلبه نداشت، اما همچنان وجوه سیاسی قابل توجهی داشت. سال ۷۵ و در میانه اتمسفر توجه به آزادی‌های مدنی و در حالی که مدتی بعد، دولت اصلاحات روی کار آمد، عده‌ای از سینماگران در نامه‌ای پرسروصدا، خواهان افزایش آزادی‌های فرهنگی شدند. آن‌ها در این نامه که در آستانه پانزدهمین جشنواره بین‌المللی فیلم فجر نوشته شد، از تعطیلی قریب‌الوقوع سینما در صورت بی‌توجهی به این مسئله گفتند، اما سینما تعطیل نشد، جشنواره فیلم فجر برگزار شد و اتفاقاً اغلب سینماگران نیز در آن حضور داشتند.

رفع توقیف برای فجر ۲۸

اتفاقاتی که در بهار و تابستان ۸۸ در عرصه سیاسی و اجتماعی رخ داد، پیش‌بینی برگزاری یک جشنواره پرچشمگیر را در آن سال، آسان کرده بود. بیست و هشتمین جشنواره فیلم فجر در آن سال در شرایطی خاص برگزار شد. شماری از سینماگران و علی‌الخصوص بازیگران جوان‌تر مانند مهناز افشار، باران کوثری، امیرجعفری و...

با پایان جنگ و آغاز سازندگی، جشنواره فیلم فجر هم مانند اغلب پدیده‌های فرهنگی دچار تغییراتی شد. اگرچه دیگر آن محتوای انقلابی و مذهبی بر فیلم‌های این رویداد غلبه نداشت، اما همچنان وجوه سیاسی قابل توجهی داشت.